

Egedy Gergely

Brit bevándorlási politika: a Cameron-kormány (2010–2015)

UK Immigration Policy: the Cameron government

Összefoglalás

A legális és illegális bevándorlás problémái érthető módon kerültek az európai – és a hazai – közvélemény figyelmének az előterébe. A tanulmány arra vállalkozik, hogy felvázolja a 2010-ben alakított brit (koalíciós) kormány bevándorlási politikájának főbb vonalait. A szerző egy rövid történeti visszatekintést is ad a 2. világháborút követő fél évszázad (brit) bevándorlási politikájának legfontosabb állomásairól, majd igyekszik elemezni azokat a lépéseket, amelyeket David Cameron kormánya a bevándorlás mértékének csökkentésére tett. Ennek során megvizsgálja és nyomatékosan hangsúlyozza az EU-hoz való brit viszony és a bevándorlás kérdése közötti szoros kapcsolatokat is.¹

Summary

There is no reason to be surprised that the issues of legal and illegal immigration have recently come into the limelight all over Europe, including, of course, Hungary as well. The present study makes an attempt at presenting the immigration policy of the British coalition government formed in 2010. The author first gives a short overview of the history of British immigration policy since the end of the Second World War, and then concentrates his attention on the acts and steps of the Cameron-led govern-

PROF. DR. EGEDY GERGELY egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Kar (gergely.egedy@gmail.com).

ment to reduce the number of immigrants arriving in Britain. In so doing the study emphasizes the close connection between the British conservative attitude to the EU and the issue of immigration.

Heves visszhangot váltottak ki a brit belpolitikában azok a fényképek, amelyek 2014 júniusában készültek David Cameronról, aki egy PR-akció keretében látogatást tett egy olyan otthonban, amelyben illegális bevándorlókra csapott le a rendőrség. A Munkáspárt élesen bírálta a miniszterelnököt, mondván, hogy az érintettek – ebben az esetben albánok – ügyében még nem született bírósági ítélet.² Megjelenésével Cameron nyilvánvalóan a közvéleménynek kívánt üzeni, ily módon is hangsúlyozva, hogy a Konzervatív Pártnak politikai prioritása a szigetországba irányuló hatalmas illegális bevándorlási hullám megfékezése és visszaszorítása. Ez a cél, ha visszafogottabb módon is, már a Labour Party hosszú kormányzását megtörő 2010-es választás tory kampányában is megfogalmazódott – kérdés tehát, hogy ebből mit és hogyan tudtak megvalósítani. A választ némiképp meg is előlegezve: a 2015 májusában közzétett hivatalos adatok szerint 2014-ban a „nettó migrációt” tekintve (net migration, vagyis bevándorlás mínusz kivándorlás) többen érkeztek a szigetországba, mint a 2010-ben leváltott munkáspárti kormány utolsó évében, összesen 318 ezren.³ Ez tízéves rekordnak számít. E megállapítás azonban önmagában még egyáltalán nem ad valós képet a Cameron-kormány migrációs politikájáról – az alábbiakban ennek az áttekintésére teszünk kísérletet. A téma aktualitását aligha kell bizonygatni az Európát ostromló drámai intenzitású migrációs hullám fényében.

A KONZERVATÍV ATTITŰD – TÖRTÉNETI PERSPEKTÍVÁBAN

A bevándorlás az egykori gyarmatbirodalom felbomlása nyomán vált kulcsfontosságú kérdéssé a brit politikában. Ennek szimbolikus „nyitányát” a brit közgondolkodás a mai napig 1948 júniusához kapcsolja, amikor is az *Empire Windrush* nevű hajó félezer nyugat-indiai bevándorlót hozott a szigetországba. Ebben az évben egy új brit állampolgársági törvény (British Nationality Act) született, amely az állampolgárság új típusát hozta létre a Citizen of the United Kingdom and its Colonies (CUKC), vagyis az Egyesült Királyság és gyarmatai állampolgára néven, válaszul arra a kihívásra, hogy a Nemzetközösség önálló tagjai hozzákezdtek saját állampolgárságuk kialakításához. Ez tehát kizárólag a brit állam és meglevő gyarmatainak a polgáira vonatkozott, a „brit alattvaló” (British Subject) és a CUKC-státusz megkülönböztetésével megbontva az állampolgárság addig egységes rendszerét.⁴ A „színesgyarmatok” lakóinak beköltözésétől kétségtelenül idegenkedett a brit állam: amint a témakör egyik tekintélyes kutatója, Ian Spencer hangsúlyozza: „A hivatalok gondolkodása mindig is ellenezte az ázsiai és fekete bőrű közösségek nagy-britanniai megtelepedését.”⁵ A korszak dokumentumaiból valóban az derül ki, hogy a tisztviselőket elsősorban nem a bevándorlók száma, hanem kifejezetten a más kultúrájú, „színes bőrű” (coloured) bevándorlók

száma foglalkoztatta. A konzervatívok pedig hagyományosan a Munkáspárténál szigorúbb bevándorlási politika hívei voltak, noha azt róluk sem lehet állítani, hogy a teljes elzárkózás pártján álltak volna. 1962-ben a tory Harold Macmillan kormánya elfogadta a nemzetközösségi bevándorlási törvényt (Commonwealth Immigrants Act), amely csak azoknak a személyeknek tartotta fenn a Nagy-Britanniában való akadálytalan letelepedés lehetőségét, akik erre jogosító engedélyt (útlevelet) közvetlenül a brit kormányzattól kaptak.⁶ (A törvény előtt a nemzetközösségi országok polgárai lényegében szabadon vándorolhattak be a szigetországba.) Az 1962-es törvény először tett jogi különbséget a brit állam által kibocsátott útlevelel rendelkezők és valamely nemzetközösségi állam által kibocsátott útlevelel tulajdonosai között. Ennek az intézkedésnek a jelentőségét Spencer abban látta, hogy keretet és mintát adott az ázsiaiak és afrikaiak további bevándorlásának korlátozásához.⁷ Jelentős fordulatot azonban e törvény sem hozott a szigetországba irányuló bevándorlásban – a „soknemzetiségű”, multikulturális társadalom kialakulása folytatódott.

E folyamat természetesen nem maradt konfliktusmentes, és az éles nézeteltérések, törésvonalak még a Konzervatív Párton belül is kialakultak. A bevándorlóellenesség felerősödését tükrözte a tory Enoch Powell fellépése: ő Edward Heath „árnyékkormányának” hadügyminisztereként 1968-ban Birminghamben mondott s nagy vihart kavarázó beszédében véres katasztrófát jósolt, ha tovább engedik a bevándorlást („Rivers of Blood” speech). Heath menesztette őt ezért az „árnyékkabinetből”, de a párton belül sokan kiálltak mellette.⁸

Az 1970-ben választást nyerő konzervatívok fontos célnak nevezték meg a „nagyszabású folyamatos bevándorlás” megállítását, és az általuk 1971-ben bevezetett bevándorlási törvény (Immigration Act) csak azok előtt nem zárta be a kaput, akik érvényes munkavállalási engedéllyel vagy az Egyesült Királyságban született felmenőkkel rendelkeztek. (Amikor azonban 1972-ben Uganda örült diktátora, Idi Amin kiutasította a kelet-afrikai ország ázsiai eredetű népességét, Edward Heath kormánya befogadott 25 ezer brit útlevelel rendelkező személyt.) A párt irányítását 1975-ben átvevő Margaret Thatcher 1978 januárjában, tehát még az 1979-es választási győzelme előtt a rá jellemző határozottsággal jelentette ki, hogy a toryknak „a bevándorlás beszüntetésének világos perspektíváját kell felmutatniuk”, mert „évente 45-50 ezren jönnek”, még hozzá „más kultúrával”, s ez az ország arcukat fenyegeti.⁹

A Thatcher-kormány által hozott 1981-es, az 1948-asat felváltó brit állampolgársági törvény (British Nationality Act) a fentebb említett CUKC-kategóriát megszüntetve a brit állampolgárság három típusát különböztette meg, s ezzel tovább korlátozta a szigetországban való tartózkodás jogcímeit. Az első, a „British Citizenship” (BC) biztosította a teljes jogú állampolgári státuszt; a „British Dependent Territories Citizenship” (BDTC) azok állampolgársága volt, akik Nagy-Britanniától függő területen éltek (pl. Hongkong); a „British Overseas Citizenship” (BOC), az ún. tengerentúli állampolgárság pedig azoké volt, akik a két fenti csoport egyikébe sem estek.¹⁰ A törvény a „right of abode”, a „tartózkodás jogát” automatikusan csak az első kategóriának tartotta fenn. John Major kormánya 1991-ben jelentősen megszigorította az embercsempészekre kiroható büntetéseket.

Az 1997-től ismét kormányra került Munkáspárt több törvényben is módosította a bevándorlás feltételeit: intézkedései a bevándorlás előnyeinek a kihasználását és a határok ellenőrzésének szigorítását próbálták kombinálni.¹¹ (A 2002-es állampolgársági és bevándorlási törvény megkönnyítette a letelepedés jogának megszerzését.) Mivel a toryk jó ideig nem találtak „fogást” Tony Blair népszerű kormányzásán, azokat a kérdéseket igyekeztek előtérbe állítani, amelyekben a Labour Party „megengedő” szemlélete a brit választók körében vélhetően kevesebb támogatásra számíthatott: így kapott kiemelt hangsúlyt az Európához való viszony és a bevándorlás ügye William Hague pártelnök stratégiájában, s aztán utódai, Ian Duncan Smith és Michael Howard alatt. A 2001-es konzervatív választási program a menedéjjoggal történő visszaélésekre összpontosította a figyelmet, majd 2005-ben ismét a bevándorlás „ellenőrzését” („controlled immigration”), azaz a korlátozását ígérték.¹² A választási siker azonban rendre elmaradt, s ebből a párt élére 2005 decemberében megválasztott David Cameron levonta a következtetéseket: Európa és a bevándorlás kérdését egyaránt háttérbe szorította. Átmenetileg.

A konzervatívok korlátozaspárti attitűdjét viszont maga Cameron is osztotta. Nem érdektelen felidézni, hogy miként vélekedett erről ellenzéki vezetőként 2008-ban abban az interjúkötetben, amelyet a neves újságíró, Dylan Jones készített vele, s amelyet Magyarországon is megjelentettek. Elismerve, hogy a múltban az országnak sok hasznot hozott a bevándorlás, úgy látta, eljött az ideje az „általános korlátozásnak”, és bírálta a Munkáspártot, amiért az túlságosan tágra nyitotta a kapukat. Fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy a korlátozás szándéka mögött részéről semmiféle „rasszista” indíték nincs: azt kell figyelembe venni, emelte ki, hogy a brit gazdaság és különösen a közszolgáltatások teherbíró képessége erősen véges. A konzervatívok korábban hangoztatott fenntartásaival ellentétben tehát, amelyek a bevándorlók kulturális integrációjának a nehézségeire építettek, ő inkább a közgazdasági szempontokra épített érvelésében. „Szükség lenne erre a vitára – fejtette ki Jonesnak –, ki kellene mondani ezeket a dolgokat, józan és megfontolt eszmecserét kellene kezdeni a bevándorlás kérdéséről: a számokról, a nyomásról, és hogy hogyan integráljuk őket anélkül, hogy valaki lerasszistázna bennünket.”¹³ A bevándorlás kérdésében valóban bonyolult a hosszú távú előnyök és hátrányok megítélése, hiszen joggal mutat rá Póczik Szilveszter: ez a költség-haszon elemzés „történelmi tekintetben rendszerint elég rövid távú ahhoz, hogy alig néhány évtized elteltével az adott pillanatban előnynek tekintett minőségek esetleg súlyos hátrányként lepleződjenek le, vagy fordítva.”¹⁴

A „Strangers into Citizens”, vagyis „Idegenekből állampolgárokat” elnevezésű politikai kampányt, amelyet egyházi vezetők és baloldali-liberális közéleti személyiségek indítottak 2007-ben azzal a céllal, hogy bizonyos idő elteltével az illegális migránsok automatikusan „amnesztiát”, azaz letelepedési engedélyt kapjanak, a tory Boris Johnson, a jelenlegi londoni főpolgármester is támogatta, a konzervatív mainstream azonban egyértelműen távol maradt tőle.¹⁵ A Konzervatív Párt a 2010-es választási programjában azt ígérte, hogy a bevándorlók számát az 1990-es évek szintjére csökkenti, „amikor évente tízezrek jöttek, s nem százazrek, mint a munkáspárti kormányzás alatt”. (1999 és 2011 között összesen több mint hétmillióan érkeztek Nagy-Britanniába!)

A „százazrekről tízezrekre” csökkentés („from hundreds of thousands to tens of thousands”) ígéréteiből nem sok valósult meg, s ennek csak egyik – s nem is a legjelentősebb – tényezője volt az, hogy 2010-ben Cameron pártja még rákényszerült a koalícióra a liberális demokratákkal, akik e kérdésben jóval „engedékenyebb” álláspontot foglaltak el. A két párt együttműködését szabályozó, 2010 májusában kötött koalíciós megállapodás meglepően keveset mondott a bevándorlás kérdéséről: a 17. pont azt irányozta elő, hogy évi kvótát fognak bevezetni az EU-n kívülről érkező gazdasági migránsok számára, és megerősítik a határ őrzését egy kifejezetten ezzel foglalkozó rendőri szervezet (Border Police) felállításával.¹⁶ A Liberális Demokraták vezetője, Nick Clegg egyértelművé tette, hogy a maga részéről nem ért egyet a toryk által szorgalmazott korlátozásokkal.

SZIGORÍTÁSOK SORA

Tény, hogy a kormányban meghatározó szerepet játszó konzervatívok számíthattak a brit polgárok többségének a támogatására a szigorításra irányuló politikájukban. A közvélemény attitűdjét jól tükrözi, hogy egy nagyszabású 2013-as felmérés szerint a megkérdezettek úgy gondolták, hogy a brit társadalom 31%-át alkotják a bevándorlók, noha a valós arány csak 13 százalék volt. Jelentősen eltúlozták a muzulmánok vélt arányát is.¹⁷ Több közvélemény-kutatás is tükrözte, hogy a bevándorlás ügyét a többség inkább bízná a torykra, mint a Munkáspártra. Az is sokatmondó, hogy míg az 1990-es évek közepén az Ipsos MORI felmérései szerint a briteknek csak 5 százaléka sorolta a legégetőbb társadalmi kérdések körébe a migrációt, 2013-ra ez az arány 38 százalékra emelkedett!¹⁸ 2015 augusztusában pedig már 50 százalék nyilatkozott így. A brit bevándorlási politika elismert kutatói, Bale és Partos ugyanakkor joggal mutatnak rá arra, hogy a Konzervatív Párt maga sem egységes a követendő politika tekintetében. Mivel a párt sokak szemében régóta összekapcsolódott a bevándorlóellenes állásponttal, a „modernizátorok” egy része tudatosan törekedett arra, hogy ezt a képet megváltoztassa.¹⁹ Közéjük tartozott az igen mérsékeltnek számító Damian Green is, akire „árnyékkormányában” Cameron a bevándorlási ügyeket bízta, s aki 2010-től 2012-ig miniszterként felügyelte e területet. A választás nem véletlenül esett rá: a hosszú ellenzéki szerepből kitörni kívánó konzervatívok élén Cameron arra törekedett, hogy a bevándorlás kényes kérdését – akárcsak az Európai Unióhoz való viszonyt – ne állítsa reflektorfénybe.²⁰

2012-től viszont a koalíciós kormány „bekeményített”, s Cameron már „a laza bevándorlási szabályozás riasztó évtizedéről”, a közszolgáltatások elviselhetetlen túlterheléséről kezdett beszélni.²¹ A fordulatot tükrözte, hogy a tárca vezetésével a „keményvonalas” Mark Harpert bízták meg. Az ő neve összefonódott az illegális bevándorlók elleni plakátkampánnyal: a zömmel bevándorlók által lakott londoni kerületekben cirkáló teherautókra olyan plakátokat helyeztek el, amelyeken ez volt olvasható: „Go home or face arrest!”, vagyis „Menj haza, vagy számolj azzal, hogy letartóztatnak!”²² (S eközben kiderült, Harper maga is a szigetországban törvénytelenül tartózkodó házvezetőt alkalmaz, ami aztán a politikai bukásához is vezetett.) Utódja, James Brokenshire, aki a belbiztonság felügyeletével is kibővülő tárcát 2014 februárjában

vette át, ugyancsak a szigorítás álláspontján volt, s Cameronnal, valamint Theresa May belügyminiszterrel egyetértésben erőfeszítéseit a migránsok számának csökkentésére fordította. (A képet árnyalja ugyanakkor, hogy azon üzletembereknek, akik jelentős összeget fektetnek be a brit gazdaságba, kedvezményes elbírálást biztosítottak: 5 millió font után már három év elteltével rezidens státuszt kaphatnak, 10 millió font után pedig csak két évet kell ehhez várniuk.) A toryk eközben komoly riválisra találtak a növekvő népszerűséget élvező Brit Függetlenségi Pártban (UKIP), amely az övéknél radikálisabb követeléseket fogalmazott meg, s ezáltal bizonyos értelemben kényszerpályára is állította őket.²³ A bevándorlási politika karaktere tehát elég markánsan eltért a Cameron–Clegg-kormány inkább liberálisnak, mint konzervatívnek jellemezhető gazdaság- és társadalompolitikájától.²⁴

A bevándorlás szigorítása jegyében 2011-ben a kormány egy olyan felmérést készített, amilyenre korábban nem volt példa: megvizsgálták a szociális juttatások igénylőinek nemzeti hátterét, arra tekintettel, hogy mennyien vannak köztük a külföldön születettek. A 2012 januárjában nyilvánosságra hozott jelentés szerint a (munkavégzéshez kapcsolódó) szociális segélyekben részesülő összesen 5,5 millió főből 371 ezren születtek külföldön, és érkeztek idegen állampolgárként, tehát 6,8 százalék. A becslések szerint csak 2 százalék körül mozgott a mindennemű jogosultság nélküli igénylők aránya – igaz, sok személyt nem tudtak „azonosítani”. A munkaügyi miniszter, Chris Grayling azzal indokolta e kutatást, hogy az Egyesült Királyság nem szeretne „jóléti turistákat” („benefit tourists”) vonzani.²⁵

Ugyanebből az indíttatásból a Cameron-kormány lépéseket tett a brit egyetemeken és főiskolákon tanuló külföldi diákok számának a csökkentésére is. A fentebb már idézett s a konzervatívok bevándorlási politikájával szemben igen kritikus szerzőpáros, Bale és Partos szerint a kormányzat a külföldi diákokban hajlamos volt „elsődlegesen gazdasági migránsokat és potenciális biztonsági kockázati tényezőket” látni, noha tandíjfizetőként nem csekély bevételt jelentettek a felsőoktatási intézményeknek.²⁶ (Az utóbbiak többsége ezért követelte is, hogy a diákokat ne számítsák bele a migránsstatisztikákba.) Tény ugyanakkor, hogy a külföldi diákok közül sokan kétes legitimitású intézményeknél kétes értékű diplomákért tanulnak. 2011-től megszigorították a diákvizumok feltételeit: indoklásában Theresa May belügyminiszter azt emelte ki, túl sokan jöttek azért, hogy tanulás helyett dolgozzanak. Az újonnan szabott feltételek között a magasabb szintű angol nyelvtudás is szerepelt – May szavai szerint véget kell vetni annak a helyzetnek, hogy a leendő „diákok” még azt sem tudják elmondani angolul, milyen képzésben szeretnének részt venni. 2011 márciusában az Alsóházban a belügyminiszter úgy fogalmazott, hogy a diákvizumokkal való visszaélés a bevándorlási rendszer kudarcának szimbólumává vált.²⁷

A szigorítások nemcsak a diákokat (és a magukat diákként beállítókat) érintették, hanem azon családokat is, amelyek az EU-n kívülről szeretnének családtagokat – házastársat, gyermeket vagy rokonokat – magukhoz venni. A koalíciós kormány ugyanis szigorú pénzügyi feltételekhez kötötte ennek a lehetőségét: a kérelmezőnek legalább évi 18 600 fontos jövedelemmel kell rendelkeznie. Az ily módon érkezőknek ráadásul a korábbi gyakorlatnál jóval tovább kell várniuk ahhoz, hogy végleges letelepedési en-

gedélyt kapjanak, két év helyett ötöt. A hatóságok a szóban forgó családi kapcsolat „valódiságát” is vizsgálhatják.²⁸ (A színlelt házasságkötések nem számítanak ritkaságnak, erre egy sajátos „iparág” is kiépült.) Előírták azt is, hogy az érkező családtagoknak le kell tenniük a UKBA (UK Border Agency), ill. a jogutódja, a UK Visas and Immigration által kidolgozott angol nyelvi tesztet. Ezekért az intézkedésekért civiljogi csoportok élesen bírálták a kormányt, de még konzervatív berkekből is érkezett kritika: a *The Times* hasábjain – erősen túlozva – egyenesen „gyűlölködéssel” vádolták meg Cameront, azt állítva, hogy eltűnőben van „rokonszenves és megnyugtató egyénisége”.²⁹ A brit polgárok többsége azonban – amint azt a közvélemény-kutatások egyértelművé tették – egyetértett a miniszterelnök szigorítási politikájával.

ÚJ BEVÁNDORLÁSI TÖRVÉNY

Az illegális bevándorlók elleni fellépés szándéka hatotta át a 2013-ban kidolgozott új bevándorlási törvényt, amelyet a királynő 2014 májusában szentesített. Ez megtiltotta az ingatlantulajdonosoknak, hogy érvényes tartózkodási engedély nélküli idegeneknek ingatlant bérbe adjanak, a bankoknak és egyéb pénzintézeteknek pedig azt, hogy ilyen személyeknek számlát nyissanak. A törvény a jogosítvány megszerzését is lehetlenné tette számukra. (Ha pedig már szereztek, a visszavonásukat rendelte el.)³⁰ Az új szabályozás kétségtelenül jelentős mértékben megnehezítette az illegális bevándorlók helyzetét, de, mint a jogszabályoknak általában, diszfunkcionális hatásai is vannak. Így például az ingatlantulajdonosoknak sokszor igen nehéz problémát okoz a bérlő pontos jogi státuszának megállapítása, ha az nem útlevéllal, hanem más dokumentumokkal igazolja magát, s a magas, 3 ezer fontig terjedő bírság fenyegetése a legális migránsokkal szemben is diszkrimináló hatású lehet. Az új törvény részletesen előírta azt is, hogy a hatóságoknak milyen „biometrikus” adatokat kell rögzíteniük a migránsokról. (Különösen ujjlenyomatokat és a szem szivárványhártyájának a sajátosságait.)³¹ A bűnt elkövető bevándorlókat előbb eltávolítják az országból, s csak ezt követően élhetnek a fellebbezés jogával.

Ami a menedékjogot illeti, e tekintetben a Cameron-kormány nem hozott jelentősebb változásokat. Joggal hangsúlyozza azonban Bale és Partos 2015-ös tanulmánya: e téren a korábbi tory kormányok már lényegében végrehajtották a népszerűtlen szigorítások jó részét – s ennél tovább nemigen mehetett volna London nemzetközi kötelezettségeinek a megsértése nélkül.³² 2005-ben a Konzervatív Párt akkori elnöke, Michael Howard felvetette ugyan azt a gondolatot, hogy a menedékkérők számára felső határt (kvótát) vezessenek be, de az indítvány csak választási célokat szolgált, és nem is lett belőle semmi.³³ Nagy-Britannia aláírta a menekültekről szóló 1951-es ENSZ-egyezményt, s a valódi menekültek biztos otthonra találnak a szigetországban, ahogy ez a múltban is történt. A visszatekintésünkben említettük, a 90-es években élénk figyelmet keltettek a menekültstátusszal való visszaélések, s ezért a toryk az új évezred első éveiben nagy hangsúlyt fordítottak erre, de Cameron kormányzásának az időszakára a legnagyobb gondot már csak a kérelmek elbírálásának technikai nehézségei jelentették. Míg 1987-ben 4256 menedékkérelme érkezett, 2002-ben már

84 130! Majd 2010-re ez a szám 17 916-ra mérséklődött, 2014-re viszont 24 194-re emelkedett.³⁴ Visszatérő panasz, hogy a hatóságok csak nagy késésekkel tudják feldolgozni a hatalmas irattömeget.

A legális és illegális bevándorlással kapcsolatos konzervatív aggályok nem érthetők meg anélkül, hogy a multikulturalizmus kialakult gyakorlatával kapcsolatos erős konzervatív kritikára ne utalnánk. (Még ha e sorok szerzőjének ezúttal nem is célja ennek a vizsgálata...) ³⁵ Cameron és a toryk nagy többsége határozottan elutasította a Labour-kormányzat által felkarolt „állami multikulturalizmust”, amely azt bátorította, hogy a bevándorlók különféle identitású és kultúrájú csoportjai ne is igyekezzenek integrálódni a brit társadalomba. Cameron e tekintetben elrettentő példaként említette a canterburyi érsek azon állásfoglalását, miszerint a különféle etnikai és vallási csoportok mindegyike nyugodtan élhetne a saját jogrendje szerint Nagy-Britanniában. A muszlimok például az iszlám jog, a *saria* szerint. „Hiba azt mondani, hogy a különböző közösségekben különböző törvényekre lenne szükség” – hangsúlyozta. ³⁶ Ez a modell az apartheid egy sajátos formájához vezet(ne), azt állítja előtérbe, ami elválaszt, ezért a konzervatívok elvetik, s helyette egy „erősebb, jobban integrált ország” célkitűzését választják.

A multikulturalizmus optimista válasz volt a tömeges bevándorlásra, amelynek kapcsán „a nyugati országok a hatvanas évek óta olyan politikát követtek, amelyet nem írt volna alá senki, aki elsajátította a pesszimizmus elemi igazságait” – írja Roger Scruton a konzervatív gondolkodásmódtól elválaszthatatlan pesszimizmus hasznáról szóló könyvében. ³⁷ 2015 áprilisában a *Spectator*nak adott interjújában a neves konzervatív filozófus kifejtette: „Nem is szükséges, hogy emlékeztessünk arra: a bevándorlás minden kérdésében, a bevándorlók közösségeinek és különösen a muzulmán közösségek integrációjának az ügyében igen erős cenzúra érvényesül.” A tét pedig hatalmas: attól a kérdéstől, hogy sikerül-e az integráció, avagy, a multikulturalizmus szellemében, elmarad, a nyugati civilizáció jövője függ, mutatott rá. ³⁸

A BEVÁNDORLÁS ÉS AZ UNIÓS TAGSÁG KÉRDÉSE

Emlékeztet, hogy 2013 januárjában nagy visszhangot keltő beszédében Cameron bejelentette az EU-tagságról tartandó népszavazás tervét. ³⁹ A Konzervatív Párt gyakorlatilag Margaret Thatcher kormányzása óta erős fenntartásokat táplál az európai integráció elmélyítésével, a nemzetek fölöttiség eszméjével szemben, s ez a szkepticizmus csak tovább mélyült az ezredfordulót követően. A toryk többsége meg van győződve arról, amit Scruton úgy fogalmazott meg, hogy a modernség korában a nemzetállam „a politikai hűség legmegbízhatóbb hordozója”, ⁴⁰ az EU bürokratikus vezetése pedig súlyos „demokratikus deficitben” szenved. A bent maradás támogatását Cameron az EU működési rendszerének alapos átalakításától tette függővé – s a feltételek között kulcsszerpet kap(ott) az a követelés is, hogy Nagy-Britannia korlátozhassa a tagországokból érkező munkaerő fogadását. A bevándorlás ügye ily módon szorosan összefonódik az EU-hoz való brit viszony felettébb kényes kérdésével is. ⁴¹ A fentebb említett 2013 januári beszédében Cameron egyértelművé tette, hogy az általa kívánatosnak tekintett

új Európáról alkotott „víziójának” egyik kulcseleme a „rugalmasság” – s ez alatt azt értette, hogy ne várják el mindenkitől az „egyre szorosabb unió” („ever-closer union”) gondolatának támogatását. Ebbe a koncepcióba, a rugalmasságra épülő s a nemzeti jogalkotásnak szélesebb lehetőségeket biztosító együttműködés keretébe helyezték az euroszeptikus konzervatívok a bevándorlás és az EU-ból érkező külföldi munkavállalók kezelésének az ügyét is. A munkavállalók szabad mozgásának és a diszkrimináció tilalmának az elve ugyanakkor az európai integráció alapvető, az uniós testületek által feltéve őrzött vívmányai közé tartozik, így London e tekintetben igen nehéz helyzetben van, igen szűk a tényleges mozgáster. ⁴²

A britek az EU-s szerződések „kiterjesztett értelmezésével” igyekeznek elérni a szabályozás megváltoztatását. A Foreign Office élén William Hague-et váltó Philip Hammond igen határozottan fogalmazott 2014 novemberében a *Daily Telegraph*-nak: Nagy-Britanniának akár arra is fel kell készülnie, hogy „kisértel” az EU-ból, ha nem sikerül Brüsszellel megállapodnia a tagországokból érkező bevándorlás korlátozásáról. ⁴³ José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke viszont „történelmi hibának” minősítette Cameronnak azt a törekvését, hogy valamiféle kvótát vezessen be az alacsony képzettségű EU-s bevándorlókra. ⁴⁴ A munkaerő szabad mozgásának a korlátozására irányuló brit elképzeléseket Angela Merkel német kancellár is többször élesen elutasította.

Az EU-n belüli migráció témájának szentelte Cameron 2014 novemberének végén tartott fontos beszédét is. Ebben hangsúlyozta: a britek nem kívánják nullára csökkenteni a bevándorlást, mert régi hagyományuk mások befogadása, de a korlátlan bevándorlást sem tudják elfogadni. S e gondolatmeneten jutott el beszédének sarokpontjához: hiába csökkentette a koalíciós kormány sikeresen az EU-n kívülről érkező migrációt, az Unióból érkező migránsok száma eközben számottevően nőtt. ⁴⁵ Ilyen mértékű belső migrációval sem a Közös Piac alapító atyái, sem pedig az egységes piacról szóló egyezményt aláíró Margaret Thatcher és Helmut Kohl nem számoltak, állította. S a jövevények úgy vesznek ki a közösből, hogy abba még semmit sem tettek be.

Hogy mit kell tenni? Erre nézve Cameron – egyelőre nem kockáztatva meg azt, hogy a fix kvótákat az EU vonatkozásában is szóba hozza – azt javasolta, alakítsák át – szűkítsék – a más tagországokból érkezők juttatásait. Lényegében azokat a javaslatokat fogalmazta meg, amelyek aztán a 2015 tavaszi tory választási kampányban tett ígéretek alapjául szolgáltak.

Először is meg kell szüntetni a munkaerő szabad áramlásának jogával kapcsolatos visszaéléseket, jelentette ki. „Az EU legkeményebb rendszerét akarjuk kialakítani a szabad mozgással való visszaélések kezelésére”. ⁴⁶ Csak azok a munkavállalók jöhessenek, indítványozta, akik már rendelkeznek nagy-britanniai állásajánlattal – a munkakeresők segélyezését pedig meg kell szüntetni. Egy EU-s álláskeresőt átlagosan havi 600 fonttal támogatnak a brit adófizetők, fűzte hozzá a nyomaték kedvéért. Cameron elsősorban azokra utalt, akik a 2004 óta csatlakozott közép- és kelet-európai országokból jöttek a szigetországba, bár 2014-ben összességében az EU régi 15 tagállamából valamivel többen, 133 ezren jöttek, míg az utóbbiakból 127 ezren. Emlékeztet, hogy a 2004-es bővítés után Nagy-Britannia – a tagországok nagy többségével, köztük Németországgal ellentétben – nem gördített akadályt az újonnan csatlakozott államok munkavállalói

elé – ezt Cameron a munkáspárti kormányzat súlyos mulasztásának nevezte. A legnagyobb tömegben, mint ismeretes, a lengyelek jöttek; a Romániából és Bulgáriából érkezők számára vonatkozó előrejelzések eltűzöttnek bizonyultak. (E két állam csatlakozásakor, 2007-ben London már kihasználta az ideiglenes korlátozás lehetőségét, s e rendelkezés hatálya 2014 január elsején járt le.) Ismeretes, hogy rengeteg magyar is munkát vállalt: a számukról igen ellentétes információk állnak rendelkezésre, ezért e helyütt nem bocsátkozunk becslésekbe, de az bizonyosnak tűnik, hogy London immár valóban az ötödik legnagyobb magyar várossá lépett elő...

Már ebben a beszédben megfogalmazódott az a később sokat hangoztatott elképzelés, hogy azok a munkakeresők, akik 6 hónapon belül nem találnak munkát Nagy-Britanniában, kötelesek legyenek elhagyni az országot. Cameron azt is leszögezte, hogy nem szabad megismételni a 2004-ben elkövetett hibát, és ha az EU új tagokat vesz fel, azok polgárai előtt mindaddig zárva kell maradniuk a régi tagok munkaerőpiacainak, amíg a gazdasági fejlettségük szintje nem közelít egymáshoz.⁴⁷ Az sem tartható fenn, mondta, hogy az EU-ból érkező bevándorló, ha minimálbéren alkalmazják, és otthon két gyermeke van, a brit ellátórendszerben kétszer annyi segílyt kap, mint Németországban, és háromszor annyit, mint Franciaországban. Ezért be fogja vezetni, hogy csak legalább négyévi munkavégzés és adózás után járjanak a segílyek. S ha a gyermek külföldön él, ne járjon utána segíly egyáltalán. (A segílyeket pedig új rendszerbe szervezik „Universal Credit” néven.)⁴⁸ A gondolatait azzal zárta Cameron, hogy e radikális változások keresztülviteléhez ragaszkodni fog azokon a tárgyalásokon, amelyeket a népszavazás előtt az EU átalakításáról kíván folytatni partnereivel.

A 2015 májusára kiírt választás kampányában – a 2010-essel ellentétben – a konzervatívok programjának egyik hangsúlyozott témája volt a bevándorlás ügye. A miniszterelnök novemberi beszédének ígéreteivel összhangban a párt hivatalosan is meghirdette, hogy győzelme esetén az EU-s munkavállalók csak négyéves folyamatos szigetországi munkaviszony után igényelhetik a szociális juttatások teljes körét – számításaik szerint minden egyes bevándorló 22 ezer fontot fizet majd be a közös kasszába, mielőtt onnan juttatásokat igényelhetne. (Tegyük ehhez hozzá: a 2014-ben érvényes szabályok szerint egy külföldi EU-s munkavállaló érkezése után azonnal mintegy évi 10 ezer font, azaz 4,3 millió forint értékben igényelhetett szociális juttatásokat.) A programban megtaláljuk azt az ígéretet is, hogy a munkakeresési támogatást eltörlik, aki pedig hat hónapon belül sem tud elhelyezkedni, annak haza kell mennie. A szigetországon kívül élő gyermekek után nem folyósítanak többé családi segílyt. Szerepel az is, hogy a „deport first, appeal later” szabályt, miszerint az eltávolítás megelőzi a fellebbezés lehetőségét – ezt a 2014-es bevándorlási törvény csak a bünt elkövető migránsokra mondta ki –, minden illegális bevándorlóra kiterjesztik. Ezzel párhuzamosan a választási program szigorú büntetéseket helyezett kilátásba azon munkaadók számára is, akik illegális migránsokat foglalkoztatnak.⁴⁹

Az erőteljes konzervatív nyomás hatására a kampányban a Labour Party is bejelentett bizonyos, a vetélytársáénál persze jóval lazább korlátozási terveket, így például azt, hogy a bevándorlók két évig nem kaphatnának munkanélküli-segélyt. A párt egy új törvényt ígért arról, hogy a migránsok kihasználásával ne lehessen a brit munkások

órabére alá ígérni, és 1000 új határőr munkába állítását is kilátásba helyezte.⁵⁰ A legradikálisabb feltételeket a Brit Függetlenségi Párt (UKIP) kívánta szabni: 5 évre teljesen megtiltotta volna a képzetlen munkaerő beáramlását, és az ausztrál típusú pontrendszerrel kiválasztott, szakképzettséggel rendelkező migránsok számát is évi 50 ezerben maximálta volna – ebbe a számba az EU-ból érkezőket is beleértve.⁵¹ A befolyásos pártok közül egyedül a Skót Nemzeti Párt nem hirdetett meg szigorításokat.

A MÁSODIK CAMERON-KORMÁNY ELSŐ LÉPÉSEI

A konzervatívok nagyarányú, saját reményeiket is meghaladó mértékű választási győzelme 2015 májusában egyértelmű mandátumot adott Cameronnak arra, hogy megkezdje az ígért népszavazás előfeltételül megjelölt tárgyalásokat az EU működési mechanizmusának az átalakításáról. E sorok írásakor, 2015 szeptemberében-októberében befejezett tényekről még nem tudunk beszámolni, de annyi elmondható, hogy Cameron nem szakított a kampányban elfoglalt álláspontjával, és már jó néhány puhatolózó tárgyalást kezdeményezett ez ügyben. Ami a belpolitikát illeti, az új kormány nem sokkal a választás után bejelentette, hogy a jogcím nélküli bevándorlók munkavégzését bűncselekménnyé kívánja minősíteni, s az ismét bevándorlásügyi miniszterré kinevezett Brokenshire többször is jelezte, hogy a hatóságok razziaszerű ellenőrzéseket fognak végezni a leginkább érintett ágazatokban.⁵² (Így különösen az egészségügyben és az építőiparban.) Annak kapcsán, hogy nyáron a bevándorlók számos alkalommal valósággal megostromolták a Csalagút franciaországi bejáratát Calais mellett, az alagút forgalmát több ízben teljesen meg is bénítva, Philip Hammond külügyminiszter kijelentette: Európa képtelen lesz „afrikaiak millióit” befogadni, és hosszabb távon fenntarthatatlan az a gyakorlat, hogy a migránsokat nem küldik haza. Álláspontja mellett Cameron is kiállt, de a Downing Street nem kommentálta a „fosztogató” („marauding”) bevándorlókra tett utalását.⁵³

A nyár végére drámai mértékben kiéleződött európai menekültválságra reagálva Cameron szeptember elején kijelentette, Nagy-Britannia kész eleget tenni morális kötelezettségének, s az addiginál több menekültet befogadni, de meggyőződése szerint a válság nem oldható meg ezen az úton: „átfogó válasza” van szükség.⁵⁴ A toryk 2015. októberi manchesteri pártkonferenciáján, amelyen slágertéma volt a bevándorlás, Theresa May belügyminiszter igen kemény hangvételű beszédében úgy fogalmazott, hogy a tömeges bevándorlás a brit társadalom kohézióját fenyegetné, a korlátozás politikáját ezért nemzeti érdeknek nevezte.⁵⁵ Az uniós csúcstalálkozóról rendezett alsóházi vitanapon, október 19-én Cameron kiállt Európa külső határainak biztosítása mellett is, mondván, az Uniónak bizonyítania kell, hogy van külső határa, nehogy bárki is azt gondolhassa, könnyű és kockázatmentes út vezet ide. „Annak, amit a magyar miniszterelnök és mások is mondanak, az a lényege, hogy Európának van egy külső határa.”⁵⁶ Azt is jelezte, hogy nem ért egyet a migránsok közös elosztására irányuló uniós elképzelésekkel. Vitába keveredett az anglikán püspökökkel is, akik levélben szólították fel a kormányt több szíriai menekült befogadására; válaszában a szóvivője kijelentette, hogy „a fejünket és a szívünket” egyaránt használni kell a helyes „átfogó válasz” megta-

lálásában, amely a „probléma gyökereire” fordítja a figyelmet.⁵⁷ London szerint a leghatékonyabb segítség nem az, ha a menekültek kisebb-nagyobb csoportjait Európába hozzák, hanem az, ha a válságrégiókban maradó tömegekről gondoskodnak jobban. S e humanitárius célra egyetlen európai ország sem költött Nagy-Britanniánál többet.

Európa megtelt, a szigetország pedig különösen, de politikai menedékjogot továbbra is adni kell – talán leginkább így summázható a brit konzervatívok álláspontja. E mögött nyilvánvalóan az a megfontolás húzódik meg, hogy a szolidaritás morális kötelezettségét valamiképp össze kell egyeztetni a saját politikai közösség védelmével. Az egyensúly kialakítása egyetlen ország esetében sem egyszerű. Hogy az „átfogó válasz” milyen formát fog ölteni a brit kormány részéről, az a körvonalaiiban sejtethető ugyan, de a konkrét részletekre még várunk kell.

JEGYZETEK

- ¹ Ez a tanulmány a K 108790. számú, *A modern állam változásai – történeti perspektívák és a jelenkori kihívásokra adott válaszok* című OTKA-program keretében és annak támogatásával készült.
- ² Rowena Mason: *David Cameron criticised for PR stunt in home of suspected illegal immigrants*. The Guardian, 30 July, 2014. www.theguardian.com/politics/2014/jul/30/david-cameron-pr-stunt-suspected-illegal-migrants.
- ³ *Migration Statistics Quarterly Report, May 2015*. Office for National Statistics. www.ons.gov.uk/ons/rel/migration1/migration-statistics-quarterly-report/may-2015/sty-net-migration.html.
- ⁴ Részletesebben lásd Kisteleki Károly: *Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának történeti fejlődése. Koncepciók és alapmodellek Európában és Magyarországon*. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2011, 141–142. o. Az állampolgárság intézményének jeles kutatója joggal utal arra, hogy az állampolgárság brit megközelítése „sok tekintetben eltér nemcsak a kontinentális országok megoldásaitól, hanem a világ többi részén alkalmazott eljárásoktól is”. (130. o.)
- ⁵ Ian R. G. Spencer: *British Immigration Policy Since 1939. The Making of Multi-Racial Britain*, Routledge, London, 1997, 19. o.
- ⁶ A Nagy-Britanniába történő bevándorlás szabályozásának tömör és kitűnő magyar nyelvű összefoglalásához lásd Windt Szandra: *Legális és illegális bevándorlás az Európai Unió néhány fontosabb országában*. In: Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter: *Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2008, 185–193. o.
- ⁷ Spencer, i. m. 134. o.
- ⁸ Részletesebben lásd Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története*. XX. század sorozat, Aula Kiadó, Budapest, 1998, 315–316. o.
- ⁹ TV Interview for Granada World in Action. 1978 Jan 27, Margaret Thatcher Foundation. www.margaret-thatcher.org/document/103485 („We must hold out the clear prospect of an end to immigration”).
- ¹⁰ Részletesebben lásd Kisteleki, i. m. 144-145. o. A speciális helyzetű (tengerentúli) brit területek jogállásához részletesebben lásd Szabó Máté Csaba doktori disszertációját: *A brit és amerikai külbirtokok státusza és biztonsági problémái*. 2014. Forrás: 193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/szabo_mate_csaba.pdf
- ¹¹ Windt, i. m. 187. o.
- ¹² Tim Bale – Rebecca Partos: *Why Mainstream Parties Change Policy on Migration: a UK Case Study – The Conservative Party, Immigration and Asylum, 1960–2000*. Comparative European Politics, Vol. 12, No. 6, June 2014, 612. o.
- ¹³ Dylan Jones: *Cameron Cameronról. Kötetlen beszélgetések a brit miniszterelnökkel*. HVG Könyvek, Budapest, 2011, 143. o. Ezzel összefüggésben Cameron úgy vélte, hogy Enoch Powell fentebb említett 1968-as beszéde „borzasztóan megnehezítette”, hogy „értelmes eszmecserét” folytassanak a bevándorlásról.

- ¹⁴ Póczik Szilveszter: *A nemzetközi migráció tendenciái a 20. és 21. században elméleti és történelmi nézőpontból*. In: Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter: *Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2008, 80. o.
- ¹⁵ Amol Rajan: *Mayoral Candidates Unite in Call for Illegal Immigration Amnesty*. The Independent. www.independent.co.uk/news/uk/politics/mayoral-candidates-unite-in-call-for-illegal-immigration-amnesty-806310.html. Tegyük hozzá: azóta Boris Johnson is jóval óvatosabban nyilatkozik erről a kérdéstről...
- ¹⁶ „We will introduce an annual limit on the number of non-EU economic migrants...” www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78977/coalition_programme_for_government.pdf
- ¹⁷ *Perceptions are not reality. The top 10 we get wrong*. 9 July 2013. www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/3188/Perceptions-are-not-reality-the-top-10-we-get-wrong.aspx. A muszlimok tényleges arányát is túlértékeltek: 24%-ra becsülték, noha 2013-ban még csak 5% volt.
- ¹⁸ Economist/Ipsos MORI August 2013 Issues Index. Forrás: www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/3247.
- ¹⁹ Rebecca Partos – Tim Bale: *Immigration and Asylum Policy under Cameron's Conservatives*. British Politics, Vol 10, No. 2., 2015, 170. o.
- ²⁰ Részletesebben Cameron kezdeti „óvatosságához” a bevándorlás ügyében: Partos–Bale, i. m. 171. o., továbbá Rebecca Partos – Tim Bale: *Immigration and Housing*. In: *The Conservative-Liberal Coalition. Examining the Cameron-Clegg Government*. Eds.: Matt Beech, Simon Lee, Palgrave Macmillan, London, 2015, 102–103. o.
- ²¹ Steven Swinford: *David Cameron: 'Immigration is Constant Drain on Public Services'*. The Daily Telegraph, 23 July, 2013. www.telegraph.co.uk/news/politics/10197738/David-Cameron-Immigration-is-constant-drain-on-public-services.html
- ²² Matthew Taylor et al.: *'Go home' ad campaign targeting illegal immigrants faces court challenge*. The Guardian, 26 July, 2013. www.theguardian.com/uk-news/2013/jul/26/go-home-ad-campaign-court-challenge. A kampányt sokan élesen bírálták, köztük Nick Clegg, a koalíciós partnerpárt vezetője is.
- ²³ A UKIP programjához lásd Kaszap Márton: *UKIP. Hogyan kell értelmezni a radikális jobboldali párt felemelkedését?* Külügyi Szemle, 2014/2., 131–133. o.
- ²⁴ Matt Beech: *The Ideology of the Coalition: More Liberal than Conservative*. In: *The Conservative-Liberal Coalition. Examining the Cameron-Clegg Government*. Eds.: Matt Beech, Simon Lee, Palgrave Macmillan, London, 2015.
- ²⁵ *Migrants on work-related benefits study published*. BBC News, 20 January, 2012. www.bbc.com/news/uk-16643677. (A forrásban szereplő százalékos arány pontatlan volt, ezért pontosítottam.)
- ²⁶ Partos–Bale, i. m. 174. o.
- ²⁷ Sean Coughlan: *Tighter rules for UK student visas*. BBC News, 22 March 2011. www.bbc.com/news/education-12820645
- ²⁸ David Robinson: *Migration Policy Under the Coalition Government*. People, Place and Policy, Vol. 7, Issue 2, 2013, 75. o. <http://extra.shu.ac.uk/ppp-online/migration-policy-under-the-coalition-government>
- ²⁹ Matthew Parris: *Cameron Will Lose If He Carries on Hating*. The Times, 30 November, 2013. www.thetimes.co.uk/tto/opinion/columnists/article3936377.ece
- ³⁰ Immigration Act 2014. Chapter 22, Part 3 (Access to Services), chapters 1 (Residential Tenancies), 2 (Other Services). www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/22/contents/enacted
- ³¹ Uo. Part 1, Section 12. www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/22/section/12/enacted.
- ³² Partos–Bale, i. m. 178. o.
- ³³ Matthew Tempest: *Howard Calls for Asylum Cap*. The Guardian, 24 January 2005. www.theguardian.com/society/2005/jan/24/asylum.immigrationasylumandrefugees
- ³⁴ Forrás: *Migration to the UK: Asylum*. The Migration Observatory, 13 August 2015. <http://migrationobservatory.ox.ac.uk/briefings/migration-uk-asylum>
- ³⁵ A multikulturalizmus témájához lásd e folyóiratban: Egedy Gergely: *A multikulturalizmus dilemmái. Nagy-Britannia példája*. Polgári Szemle, 2006/6., 21–30. o.
- ³⁶ Jones, i. m. 114–115. o.
- ³⁷ Roger Scruton: *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye*. Noran Libro, Budapest, 2011, 135. o.

- ³⁸ Douglas Murray: „*The Truth is Hard*”. *An Interview with Roger Scruton*. The Spectator, 4 April, 2015. <http://new.spectator.co.uk/2015/04/roger-scruton-a-prophet-in-his-own-land>
- ³⁹ Részletesebben lásd e folyóiratban: Egedy Gergely: *Brit kilépés? A népszavazás terve*. Polgári Szemle, 2013/1–2., 245–262. o.
- ⁴⁰ Roger Scruton: *A nemzetek szükségességéről*. In: Roger Scruton: *A nemzetek szükségességéről*. Helikon, Budapest, 2005, 196. o.
- ⁴¹ A Cameron-kormányának az EU-hoz való viszonyáról részletesebben lásd Gálik Zoltán: *Se veled, se nélküled – az Egyesült Királyság és az Európai Unió viharos évei*. Külügyi Szemle, XIII. évf., 2. szám, 2014. nyár, 51–76. o.
- ⁴² Az Európai Uniónak a migrációval kapcsolatos álláspontjához lásd Halász Iván: *Az Európai Unió és a migráció*. In: Halász Iván: *A nemzetközi migráció és a közigazgatás*. Budapesti Corvinus Egyetem, Közigazgatástudományi Kar, Nemzetközi Migrációs és Integrációs Kutatóközpont, Budapest, 2011, 161–174. o.
- ⁴³ Peter Dominiczak: „*Britain Has to Be Prepared to Walk Away from the EU*”. The Daily Telegraph, 14 November 2014. www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/11231558/Britain-has-to-be-prepared-to-walk-away-from-the-EU.html
- ⁴⁴ Nicolas Watt: *David Cameron Makes „Historic” Mistake Over EU, says José Manuel Barroso*. The Guardian, 20 October, 2014. www.theguardian.com/world/2014/oct/20/jose-manuel-barroso-david-cameron-eu-ukip.
- ⁴⁵ *David Cameron’s EU Speech: full text*. BBC News, 28 November, 2014. www.bbc.com/news/uk-politics-30250299
- ⁴⁶ „We want to create the toughest system in the EU for dealing with abuse of free movement.” Uo.
- ⁴⁷ A horvátokkal szemben ezt alkalmazza is London.
- ⁴⁸ A koncepciót az Iain Duncan Smith vezette Centre for Social Justice nevű intézet dolgozta ki a különféle – munkavégzéshez kapcsolódó – segélyek (Income Support, Jobseeker’s Allowance, Employment and Support Allowance, Housing Benefit, Child Tax Credits, Working Tax Credits) kiváltására. A „Universal Credit” koncepciójához részletesebben lásd Robert M. Page: *The Coalition, Poverty and Social Security*. In: The Conservative-Liberal Coalition. *Examining the Cameron-Clegg Government*. Eds.: Matt Beech, Simon Lee, Palgrave Macmillan, London, 2015, 73–74. o.
- ⁴⁹ Mindezt tartalmazza a párt hivatalos választási programja: The Conservative Party Manifesto 2015, 29–30. o. www.conservatives.com/manifesto.
- ⁵⁰ Labour Party Election Manifesto 2015, 50. o. www.labour.org.uk/manifesto.
- ⁵¹ UKIP Manifesto 2015, 12. o. www.ukip.org/manifesto2015
- ⁵² Robin Brant: *Illegal Immigration: Minister Pledges Crackdown on ‘Rogue Employers’*. BBC News, 10 August, 2015. www.bbc.com/news/uk-33844047
- ⁵³ Rowena Mason – Frances Perraudin: *Cameron ‘Shares Philip Hammond’s Concerns’ About Migrant Threat*. The Guardian, 10 August, 2015. www.theguardian.com/uk-news/2015/aug/10/cameron-shares-philip-hammonds-concerns-about-migrant-threat
- ⁵⁴ *Migrant Crises: PM Says UK Will Fulfil Moral Responsibilities*. BBC News, 03 September 2015. www.bbc.com/news/uk-34135870.
- ⁵⁵ *Conservative Party Conference 2015 in Manchester: Theresa May Speech in Full*. International Business Times, 6 October, 2015. www.ibtimes.co.uk/conservative-party-conference-2015-manchester-theresa-may-speech-full-1522692
- ⁵⁶ „...the point that the Hungarian prime minister makes, and others make, is that Europe has an external border and needs to prove it has an external border in order to make sure people don’t believe that it is a risk-free easy journey to make to go to the European Union.” *UK aims to take in 1,000 Syrian refugees by Christmas, says PM*. BBC News, 19 October, 2015. www.bbc.com/news/uk-34574668.
- ⁵⁷ *Anglican Bishops Urge UK’ Cameron To Take In More Syrian Refugees*. Reuters, 20 October, 2015. <http://blogs.reuters.com/faithworld/2015/10/20/anglican-bishops-urge-uks-cameron-to-take-in-more-syrian-refugees/>. A kormány azt vállalta, hogy karácsonyig ezer szíriait fogad be, a püspökök viszont évente legalább tízezer fő befogadását indítványozták.